

*Олефір Л. І.,**аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОПТИМІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ІНСПЕКЦІЇ В ОРГАН ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядаються заходи оптимізації функціонування кримінально-виконавчої інспекції в інститут пробації шляхом нормативно-правового, кадрового, матеріально-технічного й науково-методичного забезпечення пробації.

Ключові слова: оптимізація, функціонування, кримінально-виконавча інспекція, інститут пробації, нормативно-правове забезпечення, кадрове забезпечення, матеріально-технічне забезпечення, науково-методичне забезпечення.

Постановка проблеми. Проголошені Конституцією й законами України соціальні цілі й завдання визначають основні вектори розвитку українського суспільства, політичних і владних структур. Вони спрямовують діяльність державних органів і громадських організацій у сфері виконання кримінальних покарань на дотримання принципів пріоритету загально визначених людських цінностей, забезпечення життя й здоров'я людини, примату прав людини над державними та суспільними інтересами за умови їх гармонійного поєднання, гуманізму й милосердя, справедливості й моральності.

Підвищення ефективності виконання покарань, альтернативних позбавленню волі, до міжнародних стандартів засвідчує невідповідність національної практики застосування покарань, що полягає у відсутності законодавчого та організаційного підґрунтя оптимізації функціонування кримінально-виконавчої інспекції в орган пробації. Крім того, процес виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням чи обмеженням волі, не забезпечує повною мірою соціально-виховний вплив на засуджених і переважно зводиться до формального контролю за виконанням засудженими обов'язків, покладених на них судом.

Ураховуючи високу питому вагу засуджених, які перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції, зважаючи на їхній криміногенний склад, сучасна пенітенціарна політика України, що базується на вироблених міжнародним співтовариством нормах поведінки із засудженими, повинна забезпечувати реалізацію таких задекларованих концептуальних положень:

– по-перше, засуджені до альтернативних видів покарань користуються всіма правами людини та громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду;

– по-друге, держава поважає й охороняє права, свободи та законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення й ресоціалізації, соціальну і правову захищеність і їхню особисту безпеку.

Можна сміливо засвідчити, що нині часи реформувань, і вони відбуваються не тільки в Україні як правовій державі, а й у свідомості кожного українця. Нація вирішила, які цінності є для неї пріоритетними, і намагається будувати нову європейську державу. Однією із гілок такого творення є зміна пенітен-

ціарної політики. Зрозуміло, що система виконання кримінальних покарань уже багато років перебуває у процесі постійних змін, про що свідчать численні концепції розвитку, однак вони мали формальний характер і за своєю сутністю не приносили великої користі.

Метою статті є розкриття заходів оптимізації функціонування кримінально-виконавчої інспекції в інститут пробації шляхом її нормативно-правового, кадрового, матеріально-технічного та науково-методичного забезпечення.

Теоретичним підґрунтям статті стали праці вітчизняних фахівців у галузі кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, зокрема Л.В. Багрії-Шахматова, Л.Г. Бандолі, О.М. Бандурки, Ю.В. Бауліна, О.В. Беци, Є.М. Блажівського, І.Г. Богатирьова, О.І. Богатирьової, В.В. Василевича, М.Г. Вербеньського, Б.М. Головкина, Т.А. Денисової, В.М. Дрьоміна, О.М. Джужі, О.О. Кваші, О.О. Книженко, О.Г. Колба, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, В.Т. Маляренка, В.А. Мисливого, Н.В. Лісової, В.О. Меркулової, С.С. Мірошниченка, В.Г. Павленка, В.І. Осадчого, А.В. Савченка, В.П. Севостьянова, П.П. Сердюка, В.М. Синьова, А.Х. Степанюка, В.П. Тихого, В.М. Трубникова, П.Л. Фріса, М. І. Хавронюка, С.І. Халимона, Д.В. Ягунова, І.С. Яковець, Н.М. Ярмиш, С.С. Яценка, М.М. Яцишина й інших. Окремі положення роботи ґрунтуються на дослідженнях таких зарубіжних учених, як М.Р. Гета, К.Ф. Гуценко, Г.С. Меркулов, М.О. Стручков, В.О. Уткін, В.П. Шупілов, Н.Б. Хуторська.

Відаючи належне їхнім здобуткам, необхідно визнати, що питання реформування кримінально-виконавчої інспекції в орган пробації на сьогодні практично залишаються поза увагою теоретико-прикладних досліджень. Це пояснюється відсутністю законодавчого закріплення інституту пробації і його перспективою впровадження в пенітенціарну систему України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми вважаємо, що гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань – перспективний напрям оптимізації євроінтеграційних процесів, які активізувалися в Україні останніми роками. У цьому контексті доцільно розглядати комплекс заходів, направлених на їхню реалізацію. Це і приведення правового статусу засуджених до різних видів кримінальних покарань в Україні у відповідність зі світовими пенітенціарними стандартами, і вирішення проблеми переповненості установ виконання покарань, яка є актуальною не лише для України, а і для низки розвинених країн західної демократії. Це й оптимізація функціонування кримінально-виконавчої інспекції в інститут пробації тощо.

Нині Україна прагне побудувати правову державу з оптимальним механізмом захисту прав людини, що забезпечується, з-поміж інших інструментів, також системою кримінальної юстиції. Ця назва все частіше зустрічається у вітчизняних наукових розробках. Проте коріння її сягають за кордон – “criminal justice”. На Заході (Західна Європа, США) до системи кримінальної юстиції включено не лише відомство кримінального

переслідування й досудового розслідування, а й увесь правоохоронний масив, включаючи систему виконання покарань, невід'ємним компонентом якої є й система пробації, координувана органом пробації.

Саме імплементація позитивних зразків зарубіжного досліду виконання покарань та інших кримінально-правових заходів є невід'ємним супутником реформування вітчизняного пенітенціарного відомства, одним із завдань якого на сучасному етапі є гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань [1, с. 12].

З огляду на це державна політика у сфері виконання кримінальних покарань потребує її перегляду в напрямі гуманізації та спрямування системи виконання кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, на впровадження нових методів поводження із правопорушниками і форм її функціонування, зокрема шляхом створення вітчизняного органу пробації.

Про необхідність впровадження пробації в Україні йдеться в Концепції реформування кримінальної юстиції України від 08 квітня 2008 р. № 311, Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні від 24 травня 2011 р. № 597 і Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України від 08 листопада 2012 р. № 631, затверджених указами Президента України.

Потребу оптимізації функціонування кримінально-виконавчої інспекції в орган пробації в Україні нині підтримують і представники громадськості, і багато вчених пенітенціарного спрямування [2; 3; 4]. Однак відсутність комплексних знань щодо досліджуваної проблеми в цій галузі вітчизняної юридичної науки не дає змоги реалізувати відповідні положення зазначених вище концепцій, як наслідок, здійснити ефективну гуманізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Функціонування будь-якої соціальної системи полягає в об'єднанні сил і можливостей її складових для досягнення загальної мети в організації їхньої взаємодії. Це особливо важливо в період реформування кримінально-виконавчої системи України.

А тому ми підтримуємо позицію Н.Б. Хуторної, що будь-яке вдосконалення, підвищення ефективності діяльності соціальних систем об'єктивно пов'язане із необхідністю покращення координації функціонування їхніх структурних елементів, організації взаємодії між ними. Прикладом такої взаємодії Н.Б. Хуторна вважає Англію та Уельс, де створена самостійна за територіальним ознаками служба пробації, однак функціонально вона працює в тісній взаємодії із тюремним відомством, із мировими судьями й громадянами, які користуються повагою в суспільстві [5, с. 40].

А тому оптимізація функціонування кримінально-виконавчої інспекції в орган пробації, завдання якої виконувати в тому числі й альтернативні види покарань, дасть змогу ретельно систематизувати та обрати необхідний арсенал заходів, спрямованих на контроль, нагляд і надання допомоги у трудовому й побутовому влаштуванні особам, які звільнені від відбування покарання та перебувають на обліку кримінально-виконавчої інспекції.

Історично варто визнати, що створення інституту пробації шляхом реформування кримінально-виконавчої інспекції формувалося більше ніж 20 років. Заходи були різні, від численних наукових дискусій [1; 2] та обговорень у середовищі науковців, практичних працівників, громадськості й на міжвідомчому рівні із залученням міжнародних експертів до внесення до Верховної Ради України законопроектів. Прийнятий 05 лютого 2015 р. Верховною Радою України Закон України «Про про-

бацію» [6] концептуально вирішує довгоочікувану проблему щодо створення в Україні нової соціально-правової інституції – органу пробації.

Наша концептуальна позиція щодо оптимізації органу пробації на базі кримінально-виконавчої інспекції базується на тому, що остання на сьогодні в межах чинного законодавства вже здійснює деякі функції пробації в частині виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, і має певну матеріальну базу та штат працівників.

Уважаємо, що заходи, які необхідно вжити Державній пенітенціарній службі України із реорганізації кримінально-виконавчої інспекції та створення на її базі органу пробації з урахуванням положень Закону України «Про пробацію», умовно можна поділити на чотири основні напрями:

- нормативно-правове забезпечення пробації;
- кадрове забезпечення пробації та підготовка персоналу;
- матеріально-технічне забезпечення пробації;
- науково-методичне забезпечення пробації.

Характеризуючи нормативно-правове забезпечення пробації, ми вважаємо насамперед необхідно запропонувати впровадження законодавчих змін до Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України», Кримінальний кодекс України та Кримінально-виконавчий кодекс України. Ці зміни дадуть змогу векторно підготувати та внести зміни до вищеперахованих нормативно-правових актів, а саме:

- порядок складання досудової доповіді;
- порядок здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із клієнтами пробації;
- порядок розроблення та реалізації пробаційних програм;
- порядок реалізації пробаційних програм щодо неповнолітніх;

- положення про організацію діяльності волонтерів пробації.

Наступний захід, який є ключовим у реформуванні кримінально-виконавчої інспекції в орган пробації, є кадрове забезпечення пробації й підготовка персоналу. На нашу думку, з метою належного здійснення функцій реалізації державної політики у сфері пробації, контролю за діяльністю підпорядкованих органів пробації, а також з урахуванням додаткових функцій (досудова пробація, пенітенціарна пробація, соціально-виховна робота та здійснення контролю за особами, звільненими з установа виконання покарань умовно-достроково), необхідне проведення певних штатних змін, які нададуть можливість такого:

- по-перше, створення в центральному апараті окремого департаменту пробації;
- по-друге, збільшення штатної кількості територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби України та штатної кількості органу пробації;
- по-третє розробка кваліфікаційних вимог до офіцерів пробації й унесення зазначеної професії до Державного класифікатора професій України;
- по-четверте, розробка пропозицій щодо порядку підготовки й атестації працівників кримінально-виконавчої інспекції, які будуть працювати у службі пробації;
- по-п'яте, розробка пропозицій щодо порядку підготовки та навчання майбутніх офіцерів пробації.

Що стосується матеріально-технічного забезпечення реформування кримінально-виконавчої інспекції в орган пробації, варто наголосити на вирішенні таких важливих питань:

- виділення окремих приміщень чи їх оренда підрозділами пробації на місцях для їх розміщення через місцеві органи самоврядування;

– можливості обладнання технічними засобами підрозділів пробачії (відеоспостереження, сигналізація);

– забезпечення підрозділів пробачії комп'ютерною технікою, мережевим обладнанням і програмним забезпеченням, оргтехнікою й меблями;

– залучення ресурсів партнерських недержавних організацій, які працюють у сегменті соціальної підтримки вразливих верств населення, через пошук спільної заінтересованості в роботі із засудженими до альтернативних покарань.

Науково-методичне забезпечення реформуванні кримінально-виконавчої інспекції в орган пробачії визнається нами як перспективний захід і включає в себе таке:

– науковий супровід розробки пропозицій до законодавчих змін, розробки підзаконних нормативно-правових актів;

– розробка пробачійних програм (психологічної корекції та соціальної реабілітації), проходження яких буде визначатися як обов'язок суду;

– розробка навчальних програм для персоналу; вивчення міжнародного досвіду пробачії, у тому числі кращих практик пробачійної діяльності;

– наукова експертиза практик роботи в межах вивчення досвіду й власних напрацювань; розробка стандартів пробачії;

– організація, проведення та участь у симпозиумах, круглих столах, семінарах, конференціях, тематичних круглих столах.

Висновки. Вищевикладене дає змогу зробити висновок, що створення вітчизняного органу пробачії нами пропонується не шляхом побудови нового органу влади, а завдяки реформуванню кримінально-виконавчої інспекції.

Література:

1. Богатирьова О.І. Теоретично-прикладні засади впровадження пробачії в Україні : [монографія] / О.І. Богатирьова. – К. : ВД «Дакор», 2013. – 368 с.
2. Трансформація кримінально-виконавчого законодавства України (пенітенціарна доктрина) / [І.Г. Богатирьов, А.І. Богатирьов, І.В. Іваньков, М.С. Пузирьов, С.В. Царюк]. – К. : Декор, 2014. – С. 153.

3. Впровадження альтернативних видів кримінальних покарань в Україні : [посібник] / за ред. О.В. Беци. – К. : МП ЛЕСЯ, 2003. – С. 97–114.
4. Халимон С.І. Перспективи створення служби пробачії в Україні / С.І. Халимон // Від громадянського суспільства до правої держави : матер. 11 Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, ХНУ імені В.Н. Каразіна. – Х., 2007. – С. 454–457.
5. Хуторная Н.Б. Организация деятельности службы пробации за рубежом / Н.Б. Хуторная // Альтернативы тюремному заключению в Российской Федерации : материалы Междунар. конф. – М., 2001. – С. 40–44.
6. Про пробачію : Закон України від 05 лют. 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

Олефир Л. И. Оптимизация функционирования уголовно-исполнительной инспекции в орган пробации в Украине

Аннотация. В статье рассматриваются меры оптимизации функционирования уголовно-исполнительной инспекции в институт пробации путем нормативно-правового, кадрового, материально-технического и научно-методического обеспечения пробации.

Ключевые слова: оптимизация, функционирование, уголовно-исполнительная инспекция, институт пробации, нормативно-правовое обеспечение, кадровое обеспечение, материально-техническое обеспечение, научно-методическое обеспечение.

Olefir L. Optimization of functioning the criminal and executive inspection into the probation body in Ukraine

Summary. The author of the article gives the measures of optimization of criminal and executive inspection into the probation institution by normative and legal, personal, material, scientific and methodical support of probation.

Key words: optimization, functioning, criminal and executive inspection, probation institution, normative and legal support, personal support, material support, scientific and methodical support.